

Lekcija iz Orahovca: Svojim razumevanjem i molbama za praštanjem, međunarodna vlast na Kosovu je ohrabrila etničko nasilje

Za vreme NATO bombardovanja, u Orahovcu su bile stacionirane vojne jedinice iz Niša i Leskovca, jedinice MUP-a iz Kraljeva i Pirot, ruski plaćenici i dobrovoljci iz Srbije i Republike Srpske. Oko 200-250 albanskih porodica bilo je primorano da napusti Orahovac, na osnovu naredbe policije i vojske. Oko 1000 orahovačkih Muslimana je napustilo grad iz straha. Šezdeset Albanaca je bilo prisilno mobilisano. Dvadeset i pet Albanaca je bilo u zatvorima, na osnovu optužbe iz 1998. godine, za izvršenje krivičnih dela terorizma i neprijateljske delatnosti. Svi Albanci koji su ostali u Orahovcu, oko 17.000 njih, proveli su vreme od 24. marta do dolaska KFOR-a, skrivajući se od srpske policije, vojske i paramilitaraca.

Ubistva i nestanak Albanaca za vreme NATO bombardovanja

Dvadeset i sedmog marta, četvorica nepoznatih Srba, u crnim uniformama, nasilno su uvukla u automobil marke BMW Ilira Dinu (21) i Qerma Rexhu (18), dok je Ilirov brat Ibrahim uspeo da im pobegne. Tela otetih mladića našli su pripadnici KFOR, krajem juna, u blizini sela Trupec, na putu prema Prizrenu.

Dvadeset i osmog marta policajci i rezervisti izvršili su pretres kuća porodice Topali. Sledećeg dana su ponovo došli, i naredili glavama porodice da sa svim članovima porodice napuste kuće. Dvojica braće, Alush i Velija, krenuli su traktorom i automobilom. Kod hotela "Park" zaustavili su ih ruski vojnici, tražeći 40.000 DEM. Alush im je dao 17,300 DEM, koliko je imao. Vratili su mu 100 DEM za put. Prema svedočenju Alusha, nakon 20 metara zaustavio ih je rezervista u policiji Stanišić Zoran, iz Orahovca, koji je dva puta, kundakom puške, snažno udario Veliju, tako da je ovaj pao. Neki policajci su podigli Veliju i povelili ga prema hotelu. Na stepenicama su ga noževima napali Stanko Lević i Aca Vitošević, lokalni uniformisani Srbi, i prema navodima Alusha njegov brat je na stepenicama pao mrtav.

Tridesetog marta grupa srpskih policajaca i rezervista, od kojih su neki nosili crvene beretke, ubili su Qazima (45), Sabita (33) i Fahredina (27) Dula na policijskom punktu na izlazu iz Orahovca. Kao i prethodnih dana, krenuli su sa ocem na farmu da nahrane ovce. Na punktu su ih policajci legitimisali, ocu su nakon pregleda vratili ličnu kartu i naredili da se vrati u Orahovac, sinovima su pocepali lične karte i pred očima oca počeli su da ih tuku. Otac je čuo jednog od sinova kako moli: "Božo, nemoj, ti nas poznaješ". Dok se udaljavao otac je čuo pucnjeve. Pet dana kasnije otac je našao njihova tela, u ugljenisanom stanju, u nedovršenoj kući Bajrama Shale, na 100 metara od farme, u blizini policijskog punkta gde ih je 30. marta policija zaustavila.

Trinaestog aprila, u svojoj kući, ubijena je Xhulsime Shehu (58). Prema izjavi svedoka, člana porodice Shehu, četiri policajca su ušla u kuću, među kojima su dvojica bili lokalni Srbi, rezervisti MUP Srbije. Svedok je čuo pucanj iz automatske puške, i nakon toga je

video da su dvojica policajaca nakon izlaska iz kuće, kopali u dvorištu, na mestu gde je porodica Shehu sklonila 70.000 DEM i nakit u vrednosti od 20.000 DEM. Dvojicu od ovih policajaca svedok je video ponovo nekoliko sati kasnije, kada su došli da obave uviđaj.

Dvadeset i drugog aprila nepoznata lica ubili su Muhedina i Munaveru Taru, roditelje komandanta OVK u Orahovcu, Ismeta Tare.

Dvadeset i sedmog aprila trojica policajaca su iz kuće odveli Hadije Spahiu (33), u prisustvu njene majke, navodno na ispitivanje u SUP. Jedan od njih koji je vozio službeno vozilo je bio lokalni policajac. Kada su ušli u kuću policajci su držali u rukama svežanj kartona sa izdatim ličnim kartama, među njima i karton Hajdije Spahiu. Posle nekoliko sati, računajući od odvođenja ćerke, Hadijina majka je otišla u policijsku stanicu i policajcu Draganu Dujoviću prijavila slučaj. Dvojica policajaca uzeli su majčinu izjavu i rekli su joj da će slučaj proslediti Beogradu. Nakon ulaska KFOR majka je našla ćerkin grob u selu Bela Crkva, u dvorištu Nuhija Kelmendija. Prema njegovim rečima on je Hajdijino telo našao u svom dvorištu 1. Juna. Bila je usmrćena vatrenim oružjem.

Dvadesetidevetog aprila, četiri srpska policajca su odveli su Derguti Arbena (28) iz njegove kuće, i od tada mu se gubi svaki trag. Odveli su ga crvenim kombijem, registarskih oznaka PR. Prema navodima porodice u kombiju su se nalazili policajac Dujović Nenad iz Velike Hoče, zamenik komandira milicije u Orahovcu, pijani rezervista sa jednom mindušom, i policajac Vidović (Budimira) Stanoje iz Bosne, koji je radio u policijskoj stanici u Orahovcu. Kombi je vozio lokalni Rom.

Trećeg maja trojica policajaca su najpre ubili Elmaze Kadiri, profesorku biologije, i njenu svekrvu Nurishu, a potom su zapalili kuću. Vatru su ugasile komšije pre nego što je zхватila celu kuću. Po razbijenim zubima i otkinutim delovima ušiju, porodica je zaključila da je Elmaze teško zlostavljana pre nego što je ubijena vatrenim oružjem. Tri dana nakon ubistva, policija je naredila Elmazinom suprugu i deci da napuste kuće i idu u Albaniju.

Četvrtog maja, nestali su braća Sulejman (45) i Neki (62), i Nekijeva supruga Shefkije (54). Prema navodima porodice nestalih orahovački lekar Vekoslav Simić, inače prijatelj porodice Dema, došao je kod Sulejmana tražeći njegovog brata Nekiju, vlasnika prodavnice bele tehnike i materijala za vodovod, radi nabavke nekog materijala za zdravstvenu stanicu čiji je bio direktor. Kako Nekija nije bio kod kuće, Sulejman je krenuo sa dr Simićem da ga zajedno potraže. Svedoci kažu da su svu trojicu, u društvu oficira Vojske Jugoslavije, videli pred prodavnicom oko 11,00 časova. Oko 12,00 časova u kuću Sulejmana ponovo je došao dr Vekoslav, pričajući da su neki rezervisti ušli u prodavnicu i odveli Nekiju, njegovu suprugu i Sulejmana, ali da on poznaje njihovog komandanta, i da će oni biti brzo vraćeni kućama. O njima se još uvek ništa ne zna.

Bračni par Jermin i Emsala Abazibra, i njihove ćerke, Sehare (25), Makvire (24) i Jasmine (14) napustili su kuću 5. maja jer im je to policija naredila. U kuću im je ušla grupa uniformisanih lica, među njima lokalni policajac Damjanović Boža, i naredili da se

pokupe i idu u Albaniju. Porodica Abazibra je krenula iz kuće automobilom marke Golf, koji su svedoci videli na putu prema Prizrenu. Svedoci tvrde da su iza njihovog automobila išli paramilitarci, u kombiju crvene boje i u automobilu marke "Lada", bele boje. Navodno, među njima su bili Aca Vitošević i Igor Antić, lokalni orahovački Srbi. Nekoliko dana kasnije SUP Orahovac je potvrdio rodbini da je tačno da su pet članova porodice Abazibra ubijeni. Policija je rodbini predala dve lične karte, dva para minđuša i dva ručna sata.

U noći 9/10. maja ubijeno je sedmero članova porodice Sharku, jedne od najbogatijih porodica u Orahovcu: Taibe (58) i Ali (58), njihova ćerka Azemina (36), njena deca, Visar (13), Azra (10) i Venhara (8), i Egzona (8), ćerka Azemininog brata Hadžije (Haxhia). Tela je našla Azeminina sestra Iska, koja je 10. maja ujutro došla da poseti roditelje i sestru. Ubistvo je izvršeno vatrenim oružjem. Po svoj prilici pljačka je bila osnovni motiv ubistva. Iz kuće je nestao novac i zlato u iznosu od 400.000 DEM.

Jedanaestog juna, Ajvazi Seram se zatekao u kući komšije Ismaila Bekerija, kada su ušla petorica uniformisanih lica, s objašnjenjem da treba da izvrše pretres kuće. Bekerija su trojica odveli u podrum, dok su dvojica odvela Serama na sprat, gde su ga tukli dok im nije dao 500 DEM. Prestali su da ga tuku kada im je rekao da u svojoj kući ima još para i zlata. Pustili su ga da ode kući po zlato i pare. U međuvremenu Bekerija su ubili. Sačekali su Serama, uzeli pare i zlato, rekavši mu da ga više neće dirati.

Jedanaestog juna, u kuću Hidajeta i njegove sestre Lirije Cena ušli su petorica uniformisanih lica, tražeci novac i zlato. Lirije im je dala nakit, ali su oni tražili novac. Jedan je poveo Lirije na sprat, terajući je da pronade još para, dok su ostali prisiljavali njenog brata da im takođe preda novac. Tom prilikom Hidajeta su ubili, a Lirije su nožem teško povredili.

Dvanaestog juna, od nagaznih mina koje su prilikom napuštanja postavili ruski dobrovoljci, koji su tokom NATO bombardovanja boravili u Orahovcu, poginuo je Jonuz Hhohxa (13), čijeg oca su ubili pripadnici srpskih snaga u julu 1998. godine, dok je u grupi civila bežao iz Orahovca.

Nasilje OVK u prisustvu KFOR-a

KFOR je ušao u Orahovac 16. juna 1999. Godine. Pre međunarodnih snaga, u grad je ušla OVK. Odmah je počela s pretresom srpskih kuća i odvođenjem ljudi iz kuća. Do 10. jula, više od 40 Srba je nestalo, svi Srbi iz stanova (142) i kuća u centru grada su isterani. U istom periodu, nekoliko Srba je oslobođeno nakon višednevnog ispitivanja. Jedan je uspeo da pobegne iz kamiona, kojim su njega, i još trojicu Srba, pripadnici OVK vodili na streljanje. U to vreme, ceo Orahovac, uključujući KFOR i OEBS, su znali da OVK ima zatvor u bivšoj policijskoj stanici i zgradi bivšeg Vatrogasnog doma. Jedan nemački vojnik, po imenu Stefan, na molbu žene, kojoj su vojnici OVK iz kuće odveli sina Bobana i supruga Predraga, ušao je u zgradu Vatrogasnog doma, pozivajući ih njihovim ličnim imenima. Predrag se odazvao, nemački vojnik Stefan ga je uzeo za ruku i poveo sa sobom. Vojnici OVK sprečili su ga da pretraži druge prostorije zatvorskog centra OVK.

Do kraja decembra 1999. godine, KFOR je pronašao tela četvorice Srba, nestalih u junu. O sudbini ostalih kidnapovanih Srba nema podataka. Poslednja otmica se dogodila 3. januara 2000. godine. Tog dana, Radivoje Lukić (25) je u alkoholisanom stanju otišao iz srpskog dela u centar Orahovca. Nije se vratio.

OEBS u odbrani lokalnog komandanta OVK

Otmica pet orahovačkih Srba, 29. oktobra 1999. godine, obelodanila je činjenicu da su, i pre ove grupe, neki Srbi iz Orahovca, izašli iz grada, zahvaljujući novcu i pomoći jednog lokalnog Roma. Petorici Srba, među kojima je bio Zvezdan Mojsić, sin bivšeg istražnog sudije u Orahovcu, Ilije Mojsića, gubi se svaki trag u Đakovici, gde je trebalo da ih preuzme druga osoba, navodno iz OVK, i prebaci u Crnu Goru. U vezi sa ovom otmicom rodbina nestalih je obavestila Fond za humanitarno pravo da raspolaže saznanjem da se kidnapovani nalaze u vlasti Hekurana Hode, jednog od komandanata OVK u Đakovici.

Prilikom susreta sa predstavnicima UNMIK-a i OEBS-a u Prištini, 8. novembra, Izvršni direktor FHP, Nataša Kandić, upoznala ih je sa nestankom 5 orahovačkih Srba i navodima rodbine. Odeljenje za ljudska prava OEBS-a je raspolagalo istim podacima kao i rodbina nestalih. Štab KFOR-a u Peći, Odeljenje za bezbednost, nezavisno je došlo do istih podataka, s tim što su sumnjali da mogu da pronađu mesto gde OVK drži kidnapovane Srbe. Dvadesetog novembra, lokalnim kancelarijama OEBS-a u Orahovcu i Đakovici stiglo je naređenje iz UNMIK-a da istraže slučaj otmice pet Srba. U isto vreme, u medijima je objavljeno da je Međunarodna policija otpočela istragu i da u Orahovcu vodi razgovore sa članovima porodice nestalih.

U Srbiji, raseljene porodice nestalih obratile su se Međunarodnom Crvenom krstu sa zahtevom za uspostavljanje veze sa otmičarima. Otac nestalog Zvezdana Mojsića, bivši istražni sudija u Orahovcu, Ilija Mojsić, mimo zakonskih propisa Republike Srbije, dobio je dozvolu od upravnika zatvora u Nišu da razgovara sa albanskim zatvorenici, Rexhepom Orucijem iz Orahovca, koji izdržava petogodišnju kaznu, i bratom Hekurana Hode, uhapšenog u vreme NATO bombardovanja. Dvadeset i petog novembra, upravnik zatvora u Nišu predao je pismo pritvorenika Hode šefu kancelarije specijalnog izvestioca UN za ljudska prava u SR Jugoslaviji, Barbari Dejvis, s molbom da to pismo odnese u Đakovicu i preda Hekuranu Hodi. U pomenutom pismu, koje je upravnik pročitao pred članovima delegacije Barbare Dejvis, među kojima je bila i Nataša Kandić, pritvorenik moli brata, Hekurana Hodu, da sazna o sudbini Srba i učini sve kako bi bili oslobođeni. Prilikom predaje pisma upravnik zatvora je poručio da ukoliko sudijin sin bude oslobođen, on će, zauzvrat, osloboditi Hodu i Orucija.

Tridesetog novembra, nakon pisma Hekuranu Hodi, njegovog odgovora bratu u zatvoru da sa pomeutom otmicom nema nikakve veze, zaposleni OEBS-a u kancelariji u Đakovici zatražili su od Fonda za humanitarno pravo i njenog direktora, Nataše Kandić, da povuče informaciju da Hekuran Hoda ima veze sa nestankom pomenute petorice Srba.

Imajući u vidu činjenicu da je OEBS deo međunarodne vlasti na Kosovu, FHP je zahtev lokalne kancelarije OEBS-a u Đakovici ocenio kao pritisak na nevladinu organizaciju zbog njenih aktivnosti na istraživanju kršenja ljudskih prava manjina, i o tome je obavestio OEBS u Prištini, Odeljenje za ljudska prava. De facto, postupanje lokalne kancelarije OEBS-a je ukazalo da njeno osoblje nije stručno za sprovođenje mandata zaštite ljudskih prava, koji je OEBS prvi put dobio na Kosovu, i da je njihov rad pod kontrolom lokalnih političkih i vojnih grupa.

U vezi sa otmicom sina sudije Mojsića, srpska policija je u decembru 1999. godine, na prelazu u Srbiju, zaustavila i privela na informativni razgovor Silvu Oruci, na njenom putu da poseti supruga, zatvorenika, Redžepa Orucija. Ispitivali su je policajci koji su do povlačenja srpskih snaga sa Kosova radili u Orahovcu.

Do sredine januara 2000. godine UNMIK nije objavio rezultate svoje istrage. U međuvremenu, štab KFOR-a u Peći je primio informaciju da su trojica od petorice kidnapovanih Srba, neposredno nakon otmice, oslobođena i prebačena u Crnu Goru. Proverom ovih podataka FHP je utvrdio da je reč o glasini.

Lista "srpskih ratnih zločinaca"

Listu "srpskih ratnih zločinaca" iz Orahovca sačinila je lokalna OVK, i predala KFOR-u u junu mesecu. Prema izveštaju AFP, u kojem se prenose reči predstavnika OVK Selima Gashija, na listi OVK su Srbi koji su planirali i izvršili masakr 300 ljudi u selima Velika Kruša, Bela Crkva, i Celina. Na vrhu liste je Anđelko Kolašinac, bivši predsednik opštine Orahovac, Zlatko Perović, policajac iz sela Zočište i Zoran Stanišić, vođa lokalne jedinice paramilitarne grupe "Tigrovi", čiji je komandant Željko Ražnatović "Arkan". Do kraja 1999. godine, s te liste uhapšeno je 14 Srba. U decembru, iz zatvora u Prizrenu su prebačeni u zatvor u Mitrovici.

Prema mišljenju velike većine lokalnih Albanaca svi Srbi u Orahovcu, izbegli i oni koji su ostali, su učestvovali u zločinima nad Albancima, i zato oni ne mogu više da žive sa njima. O nestalim i ubijenim Srbima nakon dolaska KFOR-a kažu da su kažnjeni zbog zločina koji su činili. Tek, u krajnje privatnom razgovoru, lokalni Albanci progovore iz duše, i kažu "nije im lako, ispaštaju za sve što su drugi, i oni iz Srbije, napravili, pa na vreme pobjegli".

Odgovornost za nasilje prema pripadnicima manjina

Na primeru Orahovca, međunarodna zajednica, UNMIK, OEBS i KFOR, su otvoreno podržali nasilje OVK i njene kriterijume: "svaki Srbin je ratni zločinac" i "Albanci imaju moralno pravo da optuže, izreknu i izvrše kaznu". Iako najviši međunarodni predstavnici na Kosovu, uključujući glavnog administratora Bernara Kušnera, nikada nisu propustili da osude svako pojedinačno ubistvo Srbina, Roma ili Muslimana, oni isto tako nisu propustili da kažu da međunarodna zajednica veoma dobro razume zašto je počinjeno ubistvo, i da zbog toga mole počinioce i celu albansku zajednicu da oprost i zaboravi. Tako je nedelo - ubistvo, nestanak, nasilno iseljavanje iz stana ili kažnjavanje zbog

korišćenja srpskog jezika - dobilo značenje duboke emocionalne reakcije pripadnika albanske etničke zajednice na desetogodišnju represiju srpskih vlasti, i time izuzeto od kažnjivosti.

U kontekstu takvog tumačenja etničkog nasilja, međunarodna zajednica je amnestirala svaki zločin prema pripadnicima manjina.

Srbija: Hapšenje osumnjičenih za ubistvo Albanaca

Petnaestog juna 1999. godine u Srbiji je uhapšen dobrovoljac Vojske Jugoslavije, Igor Radočaj (31) iz Republike Srpske, zbog sumnje da je 11. juna u Orahovcu ubio dvojicu Albanaca, Ismaila Bekerija i Hidajeta Cenu, i od njih ukrao 400 nemačkih maraka i 1.500. jugoslovenskih dinara. Povodom njegovog pritvaranja nekoliko desetina dobrovoljaca je protestovalo ispred zgrade Okružnog suda u Nišu, 12. avgusta 1999. godine, zahtevajući njegovo oslobađanje. Prema rečima ovih dobrovoljaca, koje su preneli beogradski mediji, Radočaj je bio pripadnik jedinice dobrovoljaca od 70 pripadnika iz Srbije, Makedonije, Bugarske, Republike Srpske, Rusije, Italije i Francuske, koji su ratovali na Kosovu. Nema podataka da li je protiv Igora Radočaja podignuta optužnica.

Desetog novembra 1999. godine Okružno javno tužilaštvo u Požarevcu podiglo je optužnicu protiv Bobana Petrovića (32) iz sela Velika Hoča kod Orahovca, pripadnika rezervnog sastava policije u Orahovcu, zbog toga što je 9. maja, na mestu Ria, između Orahovca i Velike Hoče, ubio Ismaila Durgutija (60), kojeg su prethodno pretukli pripadnici Vojske Jugoslavije. Za ubistvo u pokušaju je optužen Đorđe Simić, redovni policajac, od koga je Petković uzeo službeni pištolj i njime usmrtio Durgutija. Boban Petrović je optužen i za ubistvo Shefkije i Sezaria Miftari, ispred njihove kuće u Orahovcu. Suđenje još uvek nije zakazano.

Budućnost orahovačkih Srba

Srbi u Orahovcu žive u dubokom strahu da im svaki korak ka centru nekadašnjeg zajedničkog grada preti smrću. Nekadašnji direktori i politički funkcioneri prešli su u Srbiju, i odatle "hrabre" orahovačke Srbe da ostanu. Među preostalim ima ljudi koji čekaju konvoj da odu, ali ima i ljudi koji se bore za opstanak porodice. Otvaranjem škole, uz pomoć UNMIK-a, u koju ide oko 200 dece od prvog do osmog razreda osnovne škole, orahovački Srbi su dobili prvu socijalno-kulturnu ustanovu. Uspostavljena autobuska linija Orahovac – Mitrovica, jednom nedeljno, uz pomoć KFOR-a, daje im mogućnost da odu, ukoliko se ne nalaze na listi navodnih ratnih zločinaca, i slobodno se vrate svojim kućama. U ime dobre volje, dogovarali su se da neko od Srba iz Orahovca pođe u obilazak zatvora u Srbiji i o tome obavesti lokalnu javnost. U međuvremenu, 5. januara Okružni sud u Požarevcu oslobodio je 10 orahovačkih Albanaca, koji su u zatvoru, bez ikakvog sudskog postupka proveli 17 meseci.

Srbi koji se bore da prežive ne kriju da su srpske snage počinile zločine prema orahovačkim Albancima. Ne kriju ni sram zbog poniženja kojim su Albanci bili izloženi tokom NATO bombardovanja. Vojne i policijske vlasti zabranjivale su Srbima da

Albancima prodaju hleb ili brašno. Mnogi su to krišom radili. Orahovački Srbi pored pravoslavne crkve traže pravdu: "Neka glasine i prijave ratnih zločinaca zameni zakon, jednak za sve".

Nataša Kandić
Izvršni direktor Fonda za humanitarno pravo

Fond za humanitarno pravo

